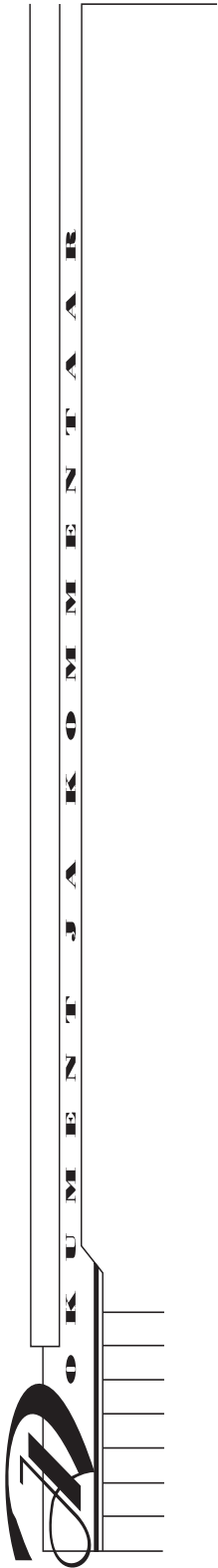

Dominis Consulibus ut et toti ordini Senatorio scripsi

Amplissimis, Consultissimis et Prudentissimis Viris
Dn. Iacobo Vogt,
Dn. Conrado Böppelman,
Dn. Hermanno Herberd, Reipublicae
Narvianae Consulibus, iuxta ac toti ordini
Senatorio, Fautoribus et Promotoribus suis
aeviternum venerandis, hos rudi Minerva
contextos versus xenij loco testificandi amoris
ergo inscribere voluit ac debuit pridie
Calendas Ianuarij Anno M.DC XLIX.,

Magister Christianus Crügerus
Brunopolitanus.

Ille dies laetis, Mecaenas, emicat astris,
Fundere quo solita est nostra Camaena preces
Et coram superis animo depromere grates,
Annuaque ad festos thura cremare focos.
5 Ille dies coelo nobis descendit ab alto,
Qui revebit mundo grande salutis opus,
Quo se Virgineos Christus transfudit in artus,
Quoque Deus, sumpto sanguine, natus Homo est.
10 Hos pridem thalamos et magni sacra Tonantis
Isacidum cecinit relligiosa cohors.
Quorum pars etiam fuimus nos magna Sacrorum,
Qui violas cunis sparsimus atque rosas.
Felix! Natales illos qui pectore servat,
Quique Dei cunas semper amore fovet
15 Et non purpureae bullam sublatus ad aulae
Sectatur lubricae sortis et orbis opes.
Illi tranquillos liceat producere somnos,
Cum struit incautas trux Satan insidias.
Illi fas tacitae mentis se involvere Asylo
20 Nec crebris animum sollicitare malis.
Illum non tristes Furiae de nocte flagellant,

Non scelerum assiduus discruciare metus.
 Omnia sunt illi parva incunabula Christi,
 Hoc uno felix dives et esse queat.
 25 Coetera Fortunae rotat inconstantia constans,
 In Christo fallax non habet aura locum.
 Qui Domino fedit, spemque illo ponit in uno,
 Non illi invidies ulla nocere potest;
 Quamvis Tartareas Phlegethon consurgat ad artes
 30 Et Stygius contra Daemonis astus agat.
 Mergite me Procerum decumanis fluctibus irae
 Et fiam indicto jure modoque reus,
 Fert coelo Patronus opem, charumque Clientem
 Complexu Patrio praesidioque teget.
 35 Interea sine nube dies Aurora reducat,
 Et nostra infesto crimine vita vacet.
 Vt, qui felici Auspicio nunc nascitur Annus,
 Eventu Nobis prosperiore fluat
 Et Nos in Christo varijs virtutibus aucti,
 40 Discamus, Mundus quod sit inane NIHIL.

[Kirjutatud]¹ **isandatele bürgermeistritele ja kogu raele.**²

Mõjukaimatele, nõukaimatele ja aru-
 kaimatele meestele
 Narva linna bürgermeistritele
 Hr. Jacob Fougdtile,
 Hr. Cordt Pöppelmannile,
 Hr. Hermann Herbersile,
 ühtlasi ka kogu raele,
 oma igavesti austusväärsetele
 soosijatele ja innustajatele tahtis tänuvõlglasena
 kirjutada need vilumatus luulekunstis põimitud värsid
 kingitusena [oma] lugupidamise kinnituseks,
 jaanuarikuu kalendide eelpäeval aastal 1649.³

Magister Christian Krüger
 braunschweiglane

¹ Ligatuur pole üheselt mõistetav. A. Cappelli järgi võiks olla tegemist s-lühendiga, mida võib interpreteerida kui *scribo, scripsi, scripsit*. Samas ei saa välistada ka tähendust *salutem* (tervitus).

² Läkitus raele on saadetud foolioformaadis paberil, mis saatmise ajaks on kokku volditud oktaavformaadiks. [Kirjutatud] isandatele, bürgermeistritele ja kogu raele seisab oktaavformaadi esiküljel adressaadina.

³ S.o 31. detsembril 1648.

- Sel päeval, metseen, mil meie muusa on lasknud voolata palveil
ja taevaste palge ees südamest väljendada tänu
ja läita pidualtaritel iga-aastane viiruk,
säravad õnnetähed.
- 5 See päev laskub meie juurde alla kõrgest taevast,
see on päev, mis toob maailmale tagasi üleva pääsemise.
See on päev, mil Kristus täitis neitsilikud liikmed
ja mil Jumal sündis Inimesena, looduna verest.
Ammusel ajal ülistas seda püha aset
- 10 ja suure Looja imesid Iisaku soo jumalakartlik rahvas.
Neile imedele olime kaasaelajaks meiegi,
kes me puistasime [tema] hällile kannikesi ja roose.
Oo õnnelik, kes hoiab hinges alal seda sündi
ja kes hoolitseb Jumala hälli eest alati armastusega
- 15 ning kes trügimata uhke õukonna tühisuseni
ei järgne petliku saatuse ega maailma rikkustele.
Talle olgu lubatud näha rahulikku und ajal,
mil julm saatan sepitseb ootamatuid salakavalusi.
Temal on luba pühenduda meele rahulikule varjupaigale
ja jätta hing ärritamata sagedastest õnnetustest.
- 20 Teda ei piitsuta sünged öised fuuriad
ega piina alaline kuritegude hirm.
Talle on kõige eest Kristuse väikene hällike –
pelgalt sellest suudaks ta olla õnnelik ja rikas.
- 25 Teisi keerutab saatuse alatine muutlikkus –
Kristuses pole aga võltsihulgusel kohta.
Kes end Jumala hoolde usaldab ja paneb kogu lootuse vaid temale,
seda ei saa kahjustada mingi salakavalus,
kui ka Phlegethon laseks käiku allilma salavõttet
- 30 ja kuradi pörgulik kavalus tegutseks [tema] vastu.
Uputage mind aadli tohututesse vihavoogudesse
ja saagu minust õigusemõistmise ja korra kohaselt süüalune!
Taevane patroon toob abi ja varjab armsa hoolealuse
oma embuses isaliku kaitsega.
- 35 Vahepeal aga toogu koit tagasi pilvitud päevad
ja meie elu jäägu puutumata julmast kuriteost,
selleks et aasta, mis praegu sünnib õnneliku endega,
tuleks meile veel õnnelikuma lõpuga.
Ning saades Kristuses tuge rohketele voorustele,
40 võtkem õppust, et maailm on tähtsusetu tühisus.

Editeerimispehõimõtted

KRISTI VIIDING

Käesoleva transkriptsiooni ja tõlke aluseks on Braunschweigist pärit Christian Krügeri (lad *Christianus Crügerus*) käsikirjaline luuletus Narva raele, mille praeguseks teadaolevalt ainuke eksemplar asub Eesti Ajaloomuuseumis Narva Magistraadi fondis f 124, n 1, sü 126 (Ladina-, rootsi- ja saksakeelseid õnnitlusluuletusi, ladinakeelseid värsse ja vokabulaar). Transkriptsioonis olen käsikirja ortograafilise eripära enamjaolt säilitanud. Luuletuse autor püsib küll valdavalt klassikalise ortograafia piires, kuid ta tarvitab ka mõningaid varauusaegsele ladina ortograafiale iseloomulikke jooni. Nt kasutab ta läbivalt vormi *coelum* (v. 5 ja 33) *caelum* i asemel, nagu seda ajastu väljapaistvad leksikonid soovitasid¹. Samas värsis 33 peegeldab vorm *charumque* autori teadlikust kaasaegsest arusaamast, et vorm *carus* märgib hinnalt kallist, *charus* aga armsat, armastatut, kallist (tulenedes kreeka vormist $\chi\acute{\alpha}\rho\iota\phi$)². Klassikaliseks jäid ühtlustamata veel pärisnimed *Mecaenas* ja *Camaena* (v. 1–2), pühenduses rida 8 esinev arhailistest ladina tekstidest pärit *aeviternum* (klassikaline *aeternum* 'igavesti, alati'), mis lisab kahtlemata pidulikuse varjundi³; kreekapärane *thura* (v. 4) pro *tura*, v. 25 *coetera* pro *cetera*, v. 10 *relligiosa* pro *religiosa* ning *ii* vokaal kujul *ij* (pühenduses rida 9 *xenija* ja 11 *Ianuarij*, v. 39 *varij*). Selliste joonte muutmine klassikalise ortograafia päraseks takistaks mõistmast 17. sajandil levinud arusaamu sõnade etimoloogilistest seostest ning luuletuse autori stilistilisi rõhuasetusi.

Käsikirjas esinevad lühendid on lahti kirjutatud ilma vastava märkuseta transkriptsioonis. Tegemist on tollastes käsikirjades ning trükistes üldlevinud lühendamistega, mis ei ole mingilgi määral ainuomased antud autorile (ampersand (&) = *et*, *q₃* = *que*, nasaalkriips *Ao* = *Anno*, *Dnis* = *Dominis*, *Reip.* = *Reipublicae* ja *prid.* = *pridie*). Transkriptsioonis on loobutud ka ligatuuridest *æ*⁴, *st*, *ct* ja *ÿ*.

Käsikirja diakriitilistest märkidest on transkriptsioonis loobutud, kuna luuletuse autor

kasutab neid harva ja ebajärjekindlalt ning valdavalt ainult proosavormilises dedikatsioonis. Tsirkumfleks märgib ainsal kasutuskorral (dedikatsioonis rida 8) sõna *Minervâ* viimase silbi pikkust ja seega kuuluvust adjektiiv *rudi* juurde; graaviseid on kasutatud peamiselt adverbide viimasel silbil adverbi kui sõnaklassi esiletoomiseks (pühendus rida 6 *iuxtâ*, rida 8 *aeviternum*, rida 10 *ergò*; luuletuses v. 30 *contra*). Erandlik on vaid v. 18, kus graavis sõnal *cum* võib märkida silbi pikkust/rõhulisust.

Käsikirja algustäheortograafia on transkriptsioonis säilitatud (v.a v. 38, *Eventu*, kus on loobutud kahest suuralgustähest), tõlkes järgitakse eesti keele algustäheortograafia reegleid. Käsikirjas v. 40 läbivalt majuskelkirjaline esiletõste NIHIL on transkriptsioonis alles jäetud.

Interpunktatsioon on transkriptsioonis kohandatud retoorilisest süntaktiliseks (kahe kirjavahemärgistussüsteemi põhimõtteid ja erinevusi vt K. Viiding *Ladinakeelse juhuloolle uusediteerimisest ja tõlkimisest*, Tuna 2/2000, lk 145). Rinnastavate sidesõnade ees on interpunktioonist loobutud, suuremad ja terviklikud mõtteüksused eraldatud punktiga (nt v. 8 lõpus olev koma ja v. 12 lõpus olev semikoolon on muudetud punktiks). Siduva asesõna ees on eelistatud läbivalt koma, v.a v. 11 ja 27, kus siduv asesõna toob sisse uue

¹ Vt nt Basilius Faber Soranus, *Thesaurus eruditionis scholasticae*. 1571. Vt ka Hans Helander, *Emanuel Swedenborg. Ludus Heliconius and other Latin poems edited, with introduction, translation and commentary*. Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Latina Upsaliensis 23. Uppsala 1995, lk 20–22.

² Vt lisaks Soranusele veel Jonas Petri Gothus, *Dictionarium Latino-Sueco-Germanicum*. Linköping 1640.

³ *Aeviternus* pro *aeternus* esineb ainult varastes ladina keelemälestistes (Varrol, Menippose satiirides, Pacuviuselt säilinud tragöödiafragmentides ning inskriptsioonides) siiski ühe erandiga hilisemastki keeleperioodist – Apuleiuse teoses *De Deo Socratis*. Vt *Oxford Latin Dictionary*. Oxford 1982, lk 74.

⁴ On huvitav märkida, et *æ*-ühendit tajub käsikirja autor veel kui kindlat ligatuuri, *oe*-d aga kui kaht iseseisvat häälikut (vrd manuskriptis nt. *laetis* v. 1, aga *coelo* v. 5)

suurema môtteüksuse. Koolonit on luuletuse autor kasutanud pühendusosas sõnade lühendamisel, nagu see on tolleaegsetes trükistes-käskkirjades tavaks (neil juhtudel on transkriptsioonis lühend lahti kirjutatud), või eelnevale môttekäigule vastanduva, seda selgitava ja isegi puanteeriva funktsiooni korral. Viimasel juhul (v. 23–24, 25–26, 32–33 vahetusel) on transkriptsioonis koolon asendatud komaga.⁵

Ridade numeratsioon transkriptsioonis pärineb editeerijalt-tõlkijalt.

Keelelis-kirjandusloolisi märkusi

Christian Krügeri luuletus Narva raele algab *dies irae, dies illa*-motiivi variatsiooniga (v. 1–8). Erinevalt kristlikust karistus- ja vihapäevast kuulutab Krüger hoopis tänapäeva saabumist. Vaatenurga erinevust võrreldes Thomas Celano kuulsa *Dies irae* tekstiga, toetab nii sõna *dies* kasutamine klassikalise ladina keele päraselt meessoolisena (vrd keskaegset ja hilisematki kasutatust naissoolisena) kui ka in-versioon sõnajärjes.

Kui värssides 1–4 rõhutatakse tänapäeva saabumist antiiksete motiividega (*laetis astris* v. 1, *Camaena ... fundere preces* v. 2, *thura cremare focos* v. 4), siis värssides 5–8 muutub motiivistik kristlikuks (*grande salutis opus* v. 6, *Christus se transfundit in Virgineos artus* v. 7, *Deus Homo natus est* v. 8). Selline kristlike ja antiiksete motiivide ning *exemplum*'ite läbipõimimine on uusladina kirjanduse üks iseloomulikumaid nähtusi ja on Krügeri luuletuseski läbiv.

Värssides 9–12 püüab autor esmakordselt suhtestada ennast selle tänapäeva ja ühtlasi ka kristliku traditsiooniga, kasutades siin üldistavat *meie*-vormi (v. 11). Iseloomulik antiikse ja kristliku põimimine ilmneb ka v. 9–10, kus kristliku Looja kohta kasutatakse antiikse Jupiteri lisanime (*Tonans, Müristaja*).

Värssid 13–30 hõlmavad luuletuse keskse osa, mis on motiivi *laus hominis pii* laiendus. Loetletakse tõsiuskliku inimese eelseid: kuna teda ei huvita maine võim ega rikkus, ei ähvarda teda hingepiinat, kuriteod, kättemaks, saatuse pöörded, kuradi karistused, maine valitsejaskond ega kohtusüsteem. Saatuse muutlikkust kirjeldades on kasutatud keskajast saadik laialt levinud ettekujutust Saatuse (Fortuna) rattast ning oksüümoronil põhinevat sõnamängu *constans inconstantia* (v. 25–26). Leksikaalselt on ses lõigus tähelepanuväärne nimisõna *invidies* kasutamine klassikalise *invidia* asemel. Tavalisem oli uusladina keeles küll V kändkonna naissoost sõnade üleminek I kändkonda (*es*-lõpulistest said *a*-lõpulistest), kuid osa sõnade puhul täheldati ka vastupidist liikumist.

Värssid 33 on jälle tegemist antiikse motiivistiku tiheda põimimisega kristlikku konteksti, Jumala ja inimese (Krügeri?) suhet kirjeldatakse antiiksele patrooni ja kliendi suhtele toetudes. Teisalt võib siingi näha allusiooni *Dies irae*-hümnile v. 20 (*quem patronum rogaturus [sum]*) ning v. 25–27 (*recordare Iesu pie, /.../ ne me perdas illa die*).

Luuletus lõpeb üldisemate soovidega rahulikumaks, õnnelikumaks ja vooruslikumaks uueks aastaks (vrd. *Dies irae* lõpuvärssid: *Pie Iesu, Domine, dona eis requiem*) ning üleskutsega mõista, et (väline) maailm on tähtsusetu.

T

KRISTI VIIDING (1972)

Tartu Ülikool 1995
eesti ja klassikaline
filoloogia, magister
ladina keele ja
kirjanduse alal 1997,
klassikalise filoloogia
õpetooli lektor.
Põhiline uurimisala:
17. sajandi
ladinakeelne
akadeemiline
juhuluule.

⁵ Vt ka Margareta Benner, Emin Tengström, *On the Interpretation of Learned Neo-Latin. An Explorative Study Based on Some Texts from Sweden 1611–1716* Studia Graeca et Latina Gothoburgensia XXXIX. Göteborg 1977, lk 25–26.

Kes oli Christianus Krüger?¹

ENN KÜNG

Publitseeritud luuletuse autor – *Christianus Krüger* (Crüger, Krügerus, Kröger) – ei ole asjakohastele teatmeteostele tundmatu. Kyösti Väänänen on lülitanud Chr. Krügeri Ingerimaa vaimulike leksikoni. Selle andmetel on Simon Krügeruse ja Anna Groenlowi poeg Christianus sündinud Stralsundis Ees-Pommeris, õppinud 1647. aastal Greifswaldis, 1655. aastal Rostockis, kus sai ka fil-mag kraadi. Aastatel 1652–1663 Narva saksa kooli konrektor. Surnud oletavasti Narvas. Abiellus saksa koguduses 4. jaanuaril 1653 Elisabeth Wagneriga. Viimast nimetatakse veel juunis 1675 magister Krögeri leseks.² Kahuks pole K. Väänäneni 1987. aastal avaldatud andmed Chr. Krügeri kohta ei ammendavad ega ka täpsed.³ Neid täiendas juba Jaak Naber 1994. aastal kaitstud litsentsiaaditöö lisas.⁴

Õnneks on Chr. Krügerist Narva magistraadi materjalide hulgas säilinud päris palju põnevaid dokumente, mis aitavad luua pildi ühest oma aja kohta haritud inimesest, kes kas juhuse tahtel või rahutust loomusest tulenenud otsijavaimu tõttu sattus kaugesse, tollal Euroopa äärel asunud majanduslikult küll mitte jõukasse, kuid kindlalt tõusuteel olevasse kaubalinna. See oli aeg, kui Narva väliskaubandus oli Rootsi keskvoimude poolt 1640. aastatel läbi viidud reformide tõttu Lääne-Euroopale avanenud. Linna külastas aastast aastasse aina enam kaupmehi, kes olid huvitatud Vene turule jõudmisest. Koos kaubakäibe kasvuga suurenes ka linna elanikkond. Nii näiteks meenutas 1660. aastal Narva omaaegne linnusekrahv Philipp von Krusenstiern, et 1654. aastal oli Narva elama asunud 32 varakat noort kaupmeest ja käsitöölis.⁵ Ümberasujad olid reeglina noored mehed, kes kohapeal alles asusid peret looma. Linnaelanike kasvuga kaasnes vajadus uute hingekarjaste ja koolmeistrite järele. Selles kontekstis võiksime käsitleda ka Chr. Krügeri tulekut Narva.

Kui jätta kõrvale Chr. Krügeri Narva raele 31. detsembril 1648 saadetud tervitus- ja tänuluuletus, siis Narva arhivaalides tuleb Chr. Krüger esmakordselt esile 4. mail 1650, kui ta käis linna saksa kirikus armulaul. Saksa kogudusega oli Chr. Krüger seotud kogu järgneva Narvas oleku aja.⁶ Samal 1650. aastal on linna rae arveraamatus tehtud ka esimene teda puudutav sissekanne. Nimelt maksti siis *Conrektor M Christian*

Krügerile rae korraldusel linna kassast 187:16 vasktaalrit nn ooteraha (*Wartgeld*).⁷ Sellest summast maksis linna saksa kogudus poole – 25 riigitaalrit.⁸ Seega oli Chr. Krüger juba Narvas ja raad oli otsustanud teda valida linnakooli konrektori ametikohale.

Järgmisest aastast, 14. märtsist 1651 on säilinud Chr. Krügeri taotlus raele asuda linna triviaalkoolis tööle – *ich mich auff die fundamenta artium & linguarum in der scholis trivialibus geleet*. Nagu kirjast ilmneb, oli raad seoses saksa laste arvu suurenemisega (*incrementum juventutis Teutonica*) soovitud juba varemgi leida kedagi linnakooli ametisse. Palvekirjale on magister Chr. Krüger alla kirjutanud filoloogia, filosoofia ja teoloogia kandidaadina.⁹ Poolteist kuud hiljem Chr. Krügeri avaldus rahuldati. 3. mail s.a määratigi ta Narva linnakooli konrektori ametikohale. Ametisse asudes lubas Chr. Krüger kasvatada lapsi Jumala-kartuses, õpetada neile korralikku kõnet, vabasid kunste ja häid kombeid.

¹ Autor tänab dr Vello Helki ja ajal. kand. Arvo Teringut, kes tutvusid käesoleva kirjatööga ja seda asjatundlikult täiendasid.

² Kyösti Väänänen, Herdaminne för Ingermanland. I. Lutherska stiftsstyrelsen, församlingarnas prästerskap och skollärare i Ingermanland under svenska tiden, Helsingfors 1987, s. 220.

³ Kuna K. Väänänenilt võetud andmetele tugine takse ka teatmikis: Dirk-Gerd Erpenbeck und Enn Küng, Narvaer Bürger- und Einwohnerbuch 1581–1704. // Veröffentlichungen der Forschungsstelle Ostmitteleuropa an der Universität Dortmund. Hrsg.: Johannes Hoffmann. Reiche B. Band 64. Dortmund 2000, S. 94, Nr. 648, siis võimaldab käesolev artikkel sellegi teatmeteose vigu korrigeerida.

⁴ Jaak Naber, Statlig svenskhetspolitik och tyskt lokalvälde I stormaktstidens Estland (Licentiatavhandling framlagd vid Torkel Janssons seminarium Historiska institutionen Uppsala universitet 18. februari 1994), Uppsala 1994, s. 122–123.

⁵ Ekonomiska förbindelser mellan Sverige och Ryssland under 1600-talet (Dokument ur svenska arkiv), Stockholm 1978, s. 146.

⁶ EAA, 4380-1-1.

⁷ Samas, 1646-1-1018

⁸ Samas, 1646-2-315.

⁹ Samas, 1646-2-183, l 37–37p.

Selle eest määrati talle alates lihavõttest ühe aasta palgaks 100 riigitaalrit. Jääbki mulje, et Chr. Krüger võeti ametisse esialgu ainult aastaks, kuna märgitud dokumendis on sõnastus *zur Jahrlisches besoldung* maha tõmmatud ja asendatud väljendiga *zu eines Jahres besoldung*. Samas leppisid raad ja Chr. Krüger kokku, et kui vastne linnakooli konrektor soovib oma ametist lahkuda, peab ta sellest pool aastat varem ette teatama ja kui raad ise tahab loobuda tema teenetest, tuleb sellest samuti pool aastat varem koolmeistrile teada anda.¹⁰ Ehkki Chr. Krüger kindla aastatasuga ametisse määrati, ei ole 1651. aastal raad talle linnakassast rahaeraldusi teinud. Alles aasta hiljem, 1652. aastal maksti talle töötasuks 85 jasöögi eest 66 vaskaalrit.¹¹ Poole summast, s.o 10,32 riigitaalrit, tasus taas saksa kirikukogudus.¹² Ühelgi järgneval aastal ei ole Chr. Krüger raelt ega kirikult palka saanud. Küll on raad talle 1654. aastal eraldanud tervise parandamiseks 20 hõbetaalrit,¹³ kuid siis ei olnud ta kooliga seotud.

Kuna Chr. Krüger rae ja kirikukoguduse arvearaamatutes kiriku ja linnakooli ametnike palgasaajate nimekirjast kaob, võibki oletada, et konrektorina töötas ta kõigest aasta. Narvast ta siiski ei lahkunud, kuna tema nimi figureerib saksa koguduse armulaualiste nimekirjas 1653. aasta jaanuarini. Selle aasta 4. jaanuaril abiellus Chr. Krüger Elisabeth Wagneriga ja järgmise aasta algul, 12. jaanuaril ristiti tema esimene tütar. Teine tütar nägi ilmavalgust 1657. aastal. Mõningase vahe järel esineb tema nimi kirikuraamatus veel seoses ühe poja ristimise ja ühe lapse matmisega.¹⁴

Mis ametit Chr. Krüger vahepeal Narvas pidas, jääb ebaselgeks. Nagu järgnevast näeme, oli ta 1655. aastal saksa kiriku kantoriks. Igatahes on ta 7. septembril 1654 järjekordse palvekirjaga pöördunud rae poole. Nimelt taotles siis, *M. Christianus Crüger, Brunopolitanus*, nagu ta oma

kirjale alla kirjutas, enda määramist saksa koguduse abiõpetaja kohale, kuna senine abiõpetaja magister Michael Scholbach oli tööle sunnutud Nyenisse. Taotlust põhjendas Chr. Krüger sellega, et ta oli teoloogiat õppinud.¹⁵ Ometi ei ole selles küsimuses Chr. Krügeri taotlust rahuldanud.¹⁶

1655. aastal kerkib Chr. Krüger Narva rae protokollides taas esile saksa kooli konrektorina. 9. juunil kurdeti rae istungil, et linnakooli olukord on selline, nagu see enam kauem olla ei tohi – *daß Schulwesen solcher gestalt wie es itzo darumb bewand lenger zustehen nicht dienet* –, mistõttu arutati Chr. Krügeri võtmist konrektori ametikohale. Samas märgitigi, et Chr. Krüger on hetkel seotud kantori ametiga ja tema asemele sellele kohale tuli keegi alles leida. 12. juunil 1655 määrati Chr. Krüger konrektorina ametisse. Ametissekinnitamisel rõhutati taas, et kooli olukord on murettekitav ja juba mingi aeg ei ole lastel õpetajat olnud. Chr. Krügeri ametiülesandeks oli nagu 1651. aastal laste õpetamine *heades kuns-tides ja kõnes*. Kuna kirikukoorile ei olnud rael veel uut juhti välja pakkuda, jäi seegi kohustus esialgu Chr. Krügeri kanda. Palgaks määrati talle aastas 100 ja korteriüüri katteks veel 12 riigitaalrit.¹⁷ Kas viidatud vakants linnakoolis võis tekkida seoses magister Michael Scholbachi lahkimisega, jääb kahjuks lahtiseks, kuna ka teine vaimulik, magister Salomon Matthiæ kaob 1655. aasta suvel Narva rae arvearaamatust.¹⁸ Oli ju linnakoguduse kirikuõpetajatel täita oma osa ka linnakooli õpetajatena.

Samal 1655. aasta sügisel on rae protokollides veel ühel korral võimalik saada informatsiooni Chr. Krügeri kohta. 11. septembri sissekande kohaselt on raad arutanud Ingerimaa superintendent Heinrich Stahliga Chr. Krügeri nimetamist linna triviaalkooli rektoriks, millega seoses tekkis rae ja kirikupea vahel arusaamatus. Probleem oli selles, et H. Stahl oli oma otsuse määrata Chr. Krüger rektoriks teinud nii rae kui ka linna saksa koguduse pastori Simon Blankenhageniga nõu pidamata. Kuigi rael ei olnud otseselt mitte midagi ette heita Chr. Krügeri kandidatuurile, protestiti protsessireeglite vastu eksimise pärast. Raad leidis, et Chr. Krügerit ei tohi ametisse määrata S. Blankenhagenist mööda minnes. Rae sooviks oli, et superintendent arvestaks seda korda ega vähendaks saksa koguduse vaimuliku positsiooni kooliteenistujate kõrval. Protestiga seoses toodi esile ka Chr. Krügerile osaks saanud kaebused. Nii olid koolipoisid Chr. Krügeri lohakusest tulenevalt kirikus üleannetult käitunud, jumalateenistusi vähese tähelepanuga jälginud jms. Selle pöördumise peale teatas superintendent

¹⁰ Samas, 1646-2-60.

¹¹ Samas, 1646-1-1018.

¹² Samas 1646-2-315.

¹³ Samas, 1646-1-1018.

¹⁴ 12. jaanuaril 1654 ristiti Chr. Krügeri tütar Gertrud, 15. veebruaril 1657 tütar Dorothea ja 23. juunil 1660 poeg Jacob. Aasta varem oli maetud tema tõenäoliselt surnult sündinud ja ristimata poeg. Samas, 4380-1-1.

¹⁵ Samas, 1646-2-183, l 35–35p.

¹⁶ Samas, 1646-1-1018. 9. juulil 1655 ordineeriti Narva saksa kiriku pastoriks Simon Blankenhagen.

¹⁷ Samas, 1646-1-82, l 177–178.

¹⁸ Väidetavalt lahkus S. Matthiæ 1655. aastal Saksamaale: Kyösti Väänänen, Herdaminne, s 236.

H. Stahl raele, et kuigi ta isiklikult soovib Chr. Krügeri määramist rektoriks, soovib ta hoida ka sõprust raega. Samas tuletas H. Stahl raele meelde, et kui viimane Chr. Krügeri konkreeti ametisse kutsus, oli talle teada antud ka tema tulevasest edutamisest rektori kohale. Siiski otsustas superintendent võtta asja taas kaalumisele ja oma otsusest raadi informeerida.¹⁹ Tõenäoliselt oli superintendent otsus Chr. Krügeri suhtes eitav, kuna järgnevalt ei ole andmeid tema asumisest rektori ametisse. Kirjeldatud vahejuhtum on huvipakkuv, kuna peegeldab otseselt rae vastuolusid Ingerimaa kirikuvõimudega. Püüdis ju viimane iseseisvalt valitseda kogu talle alluva provintsi kiriku- ja koolielu ning mitte arvestada rae sooviga selles osas linna territooriumil kaasa rääkida. Narva rae ja Ingerimaa superintendantuuri vastuolusid neis küsimustes on valgustanud J. Naber juba viidatud litsentsiaaditöös.

Järgnevad andmed Chr. Krügeri kohta on äärmiselt napid. Narva rae arveraamatu sissekannete kohaselt on talle 1656. aasta suvel makstud eelmise aasta kahe viimase kvartali ja jooksva aasta kahe esimese kvartali eest konkreeti töötasu ja korteriüüri kokku 224 vasktaalrit. Seejuures on öeldud, et Chr. Krüger lahku ametist – *damit abgedancket*.²⁰ Vaevalt et lahkumise põhjuseks oli rektorikohast ilmajäämine. Selgituseks võiks olla tema hirm juunis 1656 puhkenud Vene-Rootsi sõja ees, mille käigus Vene väed tungisid Ingeri- ja Liivimaale. Sõjahirmus lahkusid paljud Narva kodanikud maapakku Tallinna ja mujale linnadesse. On ka võimalik, et Chr. Krüger Narvast ei lahkunudki, vaid vahetas ametit ja läks näiteks hoopis riigi teenistusse. Palka võisid maksta peale rae teisedki institutsioonid. Ei saa välistada ka teenistust koduõpetajana, mis oli üldiselt levinud. Kohalejäämise kasuks räägib 1657. aasta veebruaris tema järjekordse tütre ristimine Narvas. Viimane kindel teade Chr. Krügeri viibimisest Narvas on 26. jaanuarist 1663, kui talle eraldati linnakassast 16 riigitaalrit kirikus ja koolis laulmise eest.²¹ Saksa kirikukoguduse arveraamat toob sellesse rahaeraldusse veidi enam selgust. Nimelt on mainitud summa Chr. Krügerile makstud kantori asendamise eest.²² Seega ei olnud tegu püsiva töökohaga. Narva magistraadi ja saksa koguduse hilisematesse arhiivallikatesse Chr. Krüger jälgiti jätnud ei ole.

On veel paar küsimust, millele tuleb tähelepanu pöörata. Nagu märgitud, nimetas Chr. Krüger ennast Narva raele 7. septembril 1654 saadetud kirjas *Brunopolitanuseks*. Ka oma luuletusele on ta niimoodi alla kirjutanud. Seega seostub tema päritolu Hannoveri lähedase Braunschweigiga ja mitte Stralsundiga Ees-

Pommeris. Samuti ei ole täpsed andmed Chr. Krügeri õppimisest Greifswaldi ülikoolis 1647. aastal ja magistrakraadi saamise kohta 1655. aastal Rostockis. Tähelepanu väärib fakt, et alates 1650. aastast, kui Chr. Krüger Narvas esile tuleb, on teda nimetatud magistriks. Tegelikult on Chr. Krüger alustanud ülikooliõpinguid märkimisväärselt varem, 5. juunil 1637 Helmstedtis ja siis on tema sünnikohaks immatrikuleerimisel märgitud Braunschweig.²³ Sealts läks ta edasi Wittenbergi ülikooli, kus ta 10. oktoobril 1648 sai magistrakraadi.²⁴ Kas kahe mainitud ülikooli vahele jäi õppimine veel mõnes ülikoolis, jääb kahjuks hetkel vastuseta. K. Väänäneni esitatud andmed Stralsundist pärit Chr. Krügeri õppimise kohta Greifswaldis ja Rostockis on küll õiged, kuid käivad ühe teise Chr. Krügeri kohta. Mõlema viimati nimetatud ülikooli matriklis on viide Chr. Krügeri päritolule Stralsundis ja pole sõnagagi märgitud varasemaid ülikooliõpinguid. Seega on valed ka Rostocki matriklis leiduvad andmed Narvas töötanud Chr. Krügeri vanemate kohta.²⁵

Kui lõpetuseks veel mõtiskleda, miks pöördus Chr. Krüger Narva rae poole 1648. aasta viimasel päeval luulevormis, siis üheks võimaluseks on, et ta tahtis ametikohta otsides avaldada lihtsalt muljet. Kolmekümneaastase sõja ajal otsisid paljud üliõpilased teenistust ja varjupaika Põhja- ja Lääne-Euroopas. Ladus ladinakeelne luuletus näitas nii Chr. Krügeri keeleoskust kui ka sõnaosavust. Kuid tõenäoliselt oli tegu Chr. Krügeri poolse tänuga. Narva raad võis mingil moel, näiteks rahaliselt, tema õpinguid Wittenbergis, magistrakraadi kaitsmist ja reise toetada. Nende võimaluste viitab ka Chr. Krüger ise, kui ta pühendab luuletuse tänuvõlglasena enda austusväärsetele soosijatele ja innustajatele. Arvatavasti ei saanud Chr. Krüger 1648. aastal olla veel tänuulik pakutud koolmeistrikohta eest. ¶

¹⁹ EAA, 1646-1-82, l 189–190.

²⁰ Samas, 1646-1-1018.

²¹ Samas, 1646-1-1037.

²² Samas, 1646-2-315.

²³ Die Matrikel der Universität Helmstedt 1636–1685, Hildesheim 1981, S. 5, Nr 107:200.

²⁴ Album Academiae Vitebergensis, Jüngere Reihe, Teil I (1602–1660), Textband, Magdeburg 1934, S. 598.

²⁵ Ältere Universitäts-Matrikeln, II, Universität Greifswald, Leipzig 1894, S. 8, Nr 30; Die Matrikel der Universität Rostock, III (1611–1694), Rostock 1895, S. 189.